

Okáč černohnědý – *Erebia ligea* (Linnaeus, 1758) v Karlovarském kraji

Libor Dvořák, Městské muzeum Mariánské Lázně

Zdenek Fric, Entomologický ústav AVČR, České Budějovice

V posledních několika letech zintenzivnil výzkum motýlů v Karlovarském kraji. Výsledkem jsou zajímavé údaje o některých druzích. Jedním z nich je okáč černohnědý, který létá spíše ve vyšších polohách Krušných hor a Slavkovského lesa na loukách a lesních okrajích.

Úvod

Tento nápadný motýl obývá zejména světliny v horských lesích všech typů, paseky, lesní louky nebo horské údolní nivy. Oproti našim ostatním druhům rodu *Erebia* obývá nejvíce zalesněné biotopy (Kuras et al. 2000). Optimum výskytu se nachází na horách (přibližně 800 až 1200 m n.m.), v říčních údolích a kaňonech řek sestupuje i do nižších poloh. Nad hranici lesa trvale nežije, ale může sem zalétat; naopak chybí ve vyslovených nížinách.

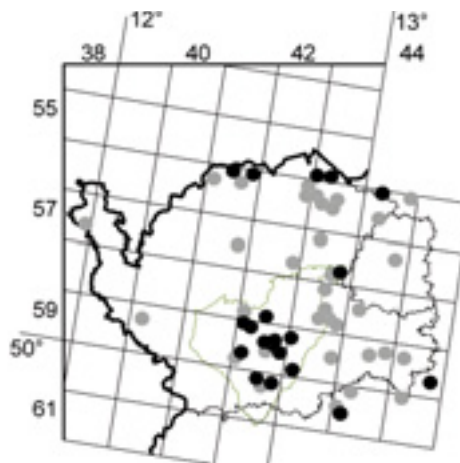
Housenka se vyvíjí na různých travách, jako jsou bezkolnec (*Molinia* spp.), třtina (*Calamagrostis* spp.), kostřava

(*Festuca* spp.) aj. Motýl létá v jedné generaci od června do srpna, podle nadmořské výšky. Samci se líhnou dříve než samice a patrolují, tzn. hlídají a aktivně vyhledávají samice (především v dopoledních hodinách). Obě pohlaví hojně navštěvují květy starčeků (*Senecio* spp.) na pasekách a podél horských potoků a cest.

Okáč černohnědý obývá všechny horské příhraniční oblasti České republiky, ale i některé pahorkatiny (Beneš et al. 2002). V minulém století byl zaznamenán posun areálu do vyšších nadmořských výšek, průměrná výška nálezů se posunula zhruba o 70 m n.m. (Konvička et al. 2003). Na horách je často dominantním motýlem, v podhůří je vzácnější a v méně početných koloniích. Na některých místech České republiky (hlavně střední a severní Čechy) vymizel.

Historické rozšíření v Karlovarském kraji

Rozšíření v Karlovarském kraji není dostatečně známé, v minulosti se zde motýl vyskytoval téměř po celém území hor a vyšších pahorkatin (Beneš et al. 2002). Důkladem může být i několik kusů tohoto motýla sbíraných za první republiky v okolí Mariánských Lázní a uložených ve sbírkách městského muzea Mariánské Lázně. Situace v posledním mapovacím období této publikace (1995–2001) je mnohem horší: pouhé tři údaje z okrajových části kraje či těsně za jeho hranicemi. Domněnku, že tato skutečnost byla způsobena absencí lepidopterologického průzkumu v době letu okáče černohnědého potvrzuje větší množství údajů získaných po roce 2000, kdy se naopak intenzita mapování motýlů i počet mapovatelů v ČR výrazně zvětšily.

■ Přehledná mapa známých nálezů okáče černohnědého v Karlovarském kraji, zanesených do standardní mapovací sítě. Černá linka ohraničuje Karlovarský kraj a VVP Doupovské hory, zelená linka CHKO Slavkovský les. Černé body značí nálezy mezi lety 1995–2009, šedé body starší údaje do roku 1995.

Okáč černohnědý, odchylený u Ryzovny v Krušných horách. Dvojbarevné třásně po obvodu křídel, červenavý pruh na předních křídlech a výrazná bílá kresba sahající do horní poloviny zadních křídel jsou společnými znaky odlišujícími tento druh od podobných okáčů. Foto: Přemysl Tájek.

Nové údaje po roce 2000

Boží Dar, 5543, Božídarské rašeliniště, 23. 7. 2004, Martin Waldhauser; 28. 7. 2004, 26. 8. 2005, Martin Konvička

Ryžovna, 5543, mozaika zrašelinělých louček a smrkových mlazin, 18. 7. 2009, Pavla Blažková a Přemysl Tájek
NPR Velké jeřábí jezero, 5641, 5. 8. 2005, Michal Berkovec

NPR Velký močál, 5641, 5. 8. 2005, Michal Berkovec

Přebuz, 5641, PR Přebuzské vřesoviště, 20. 7. 2005, Petr Jiskra

Karlovy Vary, 5743, Olšová Vrata, 16. 7. 2007, Zdeněk Fric

Krásno, 5842, mokřadní louka s rašeliništěm západně od obce Krásno, 3. 7. 2005, Libor Bosák

Bečov nad Teplou, 5942, údolí Teplé, 12. 7. 2005, Martin Konvička

Čistá, 5942, mezofilní kosená louka J kóty Sklenný vrch, 5. 8. 2009, Přemysl Tájek

Čistá, 5942, smrčina s pasekami JV kóty Sklenný vrch, 5. 8. 2009, Přemysl Tájek

Kladská, 5942, PR Kladské rašeliny, 6. 7. 2005, Václav John; 13. 7. 2005, 26. 8. 2005, Martin Konvička

Mnichov, 5942, NPR Pluhův Bor, 11. 7. 2005, Martin Konvička

Prameny, 5942, NPP Křížky, keříčková společenstva, 25. 6. 2005, Martin Konvička; 6. 8. 2009, Libor Dvořák

Prameny, 5942, NPP Upolínová louka, vlhká louka, 6. 8. 2009, Libor Dvořák

Prameny, 5942, PR Dominova skalka, 15. 7. 1996, Petr Jiskra

Vranov, 5942, mokřadní louky na pravém břehu Lobežského potoka, 13. 8. 2009, Přemysl Tájek a Libor Dvořák

Bečov nad Teplou, 5943, svahy na Z okraji města, 24. 7. 2005, Kamil Zimmermann

Rankovice, 5943, pastviny a okraje lesů nad obcí, 12. 7. 2005, Martin Konvička

Horní Kramolín, 6042, vlhké louky u vodní nádrže Podhora, 1. 8. 2009, Libor Dvořák

Závišín, 6042, PR Prameniště Teplé, mokřadní louky,

22. 6. 2007, 19. 6. 2008, 1. 7. 2008, Vlastimil Cihlár; PR Prameniště Teplé, lesní cesty, 22. 6. 2007, Vlastimil Cihlár; PR Prameniště Teplé, okraje lesa, 19. 6. 2008, Vlastimil Cihlár

Současné rozšíření v Karlovarském kraji

Jak je z mapy zřejmé, nálezy po roce 1995 se na území Karlovarského kraje koncentrují do dvou oblastí: centrální partie CHKO Slavkovský les a hřebenové partie Krušných hor. Pouze tři nálezy jsou mimo zmíněné oblasti. Historické údaje z období 1950–1980 pocházejí z okolí Aše, Hřebenů, Z a SZ Karlových Varů, podhůří Krušných hor, Doupovských hor a Žluticka. V některých těchto oblastech bude pravděpodobně okáč černohnědý ještě zaznamenán, stejně jako na severním okraji Českého lesa, odkud ovšem po roce 1950 nejsou žádné údaje. Zde ale také žádný soustavný průzkum motýlů neprobíhal. Stejně starý údaj pochází od Chebu, výskyt okáče černohnědého zde však je v současnosti málo pravděpodobný.

Současné nálezy *E. ligea* na Karlovarsku zhruba korespondují s nároky druhu uvedenými v kapitole úvod. Většina jich pochází z vlhkých podhorských a horských luk nebo lesních okrajů, obvykle nad 700 m n.m. Motýl zde patrně není nijak ohrožený a uniká pozornosti pouze z důvodu absence lepidopterologů.

Poděkování

Tato práce by nebyla možná bez úsilí stovek mapovatelů rozšíření motýlů České republiky pod vedením Jiřího Beneše (interní databáze Mapování motýlů České republiky spravovaná Entomologickým ústavem BC AV ČR v Českých Budějovicích), částečně podpořeno grantem MŠMT LC06073. Data nepocházející z této databáze nám poskytli Přemysl Tájek, Vlastimil Cihlár a Petr Jiskra, kterým touto cestou také děkujeme. Přemysl Tájek také velkou měrou přispěl k vytvoření mapy.

Literatura:

Beneš J., Konvička M., Dvořák J., Fric Z., Havelda Z., Pavlíčko A., Vrabec V. & Weidenhoffer Z. (eds) (2002): Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana I, II. – SOM, Praha, 857 pp.

Konvička M., Maradová M., Beneš J., Fric Z. & Kepka P. (2003): Uphill shifts in distribution of butterflies in the Czech Republic: effects of changing climate detected on a regional scale. – *Global Ecol. Biogeography*, 12: 403–410.

Kuras T., Beneš J. & Konvička M. (2000): Differing habitat affinities of four *Erebina* species (Lepidoptera: Nymphalidae, Satyrinae) in the Hrubý Jeseník Mts, Czech Republic. – *Biologia*, 55: 163–169.